

zapelo je i s publikovanjem malih likovnih monografija, a izdavanje muzičke literature i baštine (partiture, studije itd.) za sada ni ne dolazi u obzir.

Prošle godine imali smo prilike da pročitamo samo jedan novi roman jugoslovenskog mađarskog autora. Delo Lajoša Pintera *Purgatorijum* grad Novi Sad je počastvovao Oktobarskom nagradom, imajući u vidu i celokupno delo ovog pisca. Svako društveno priznanje raduje, ali kada je već reč o nagradama, napomenuo bih usput da, na primer, novi roman dvostrukog dobitnika Hidove nagrade i, na žalost, već 72-godišnjeg Janoša Hercega, jednog od najznačajnijih stvaralaca jugoslovenske mađarske proze, već godinama čeka da bude objavljen (čitamo jedino odlomke razasute po listovima i časopisima) i da — opet samo primera radi, jer nabranjanju ne bi bilo kraja — čak dva romana Zoltana Varge, nosioca Hidove i Oktobarske nagrade, takođe leže u rukopisu. Nema ih u štampanom obliku.

Ako dodamo i to da je tokom poslednje tri godine (ne iz ideoloških, nego naprosto iz razloga nedostatka deviza) drastično smanjen uvoz knjiga iz Mađarske — krug će biti zatvoren. Nijedna nacionalna kultura ne može da bude dovoljna sama sebi, ni u književnom, ni u ekonomskom smislu. Kultura jedne narodnosti može da bude životno sposobna samo ako je autohtonih korena, ako se, dakle, hrani iz tla vlastite, specifične mikrozajednice i tla šire društvene zajednice — ali ne može da bude autarkična. Pomenio sam uvoz knjiga. Pre nego što bi me bilo ko s bilo kakvim namerama krivo shvatio, neka razmisli o sledećem: nedostatak dela moderne i klasične mađarske i jugoslovenske književnosti, nedostatak dela klasične i moderne svetske književnosti, nedostatak stručne literature, leksikona, rečnika, priručnika, enciklopedija na maternem jeziku, jednostavno ničim ne može da bude nadomešteno. O tome bi najnadležniji, s punom odgovornošću trebalo da razmisle kreatori kulturne politike. »Forum« nije u stanju da u prihvatljivom ritmu štampa ni dela domaćih mađarskih autora — a kako bi tek mogao da izdaje životna dela Tolstoja i Šekspira, Petefija i Jožefa Atile, Đule Krudija ili Jokajja. A da i ne govorimo o tome da ne bi mogao da nađe dovoljno literarno školovanih književnih prevodilaca za tumačenje ni trećine evropske književnosti.

U znaku rasprava

Nekoliko reči o kvalitetu prošlogodišnje književne produkcije. Najvrednija dela prošle godine pripadaju žanru rasprava. Na prvom mestu pomenio bih zbirku Ištvana Selija *Istorija koja se događa*. Ona sadrži studije, eseje, kritike i članke, specifične »nusprodukte« književne i kritičarske delatnosti autora, ili kao što je Janoš Banjai napisao: ova knjiga je »dokument kreativnog rada jednog duboko angažovanog intelektualca koji pristaje na sve teškoće i izazove javnog života i unatoč njima deluje s nesmanjenim intenzitetom; reč je, dakle, o dokumentu koji — uprkos privida — ne sadrži 'iverke' ljudskog razmišljanja koji se svakodnevno proizvode, već svedoči o jednom jedinstvenom kontinuitetu mišljenja koji podjednako ima svoje književne i političke, estetičke i ideološke, kritičke i nacionalne projekcije«.

Drugo važno delo je mala monografija *Ervin Šinko* iz pera Imrea Borija. Kao skoro svaka Borijeva knjiga, i ova obimna studija je polemički nastrojena: u objektivno sistematizovanoj formi sagledava delo Ervina Šinka, ali usput raspršava i ukorenjene zablude i literarne legende. Knjiga Lasla Sekereša *Ono što je vreme sahranilo* nema literarne ambicije, ali napisana je u privlačnoj formi: to je pregled arheološke prošlosti Vojvodine od paleolitskih naseobina do XVI veka, napisan jasno, zanimljivo, s naučnom temeljitošću i uz brojne ilustracije. Kao rezultat desetogodišnjeg istraživačkog rada, Olga Penavin je napisala monografiju o slavonskim organizacijama velikih porodica; ovaj etnološki materijal je izorne vrednosti, i pravo je otkrovenje paralela koju povlači između modela velikih porodičnih zadruga južnih Slovena i slavonskih Mađara. Impozantno poznavanje predmeta o kojem autor raspravlja, precizan i fleksibilan esejistički stil, te mislilačka smelost čine zbirku studija Šandora Hodija *Psihologija i ideologija* nesvakidašnjim štivom.

Proza, poezija i prevodilaštvo

Većina prozних dela kreće se u zoni časnog proseka, ako bi književnost mogla da se meri i takvim merilima. Čini se da je jednostavnije reći: većina proznih dela sastoji se od konvencionalno, ispravno napisanih tekstova. Zbirka novela Janoša Urbana *Mesečev prsten* izdata je prigodom autorovog jubileja. Kao izraz poštovanja, ona može da posluži svrsi, njena vrednosna težina je, međutim, mala. Uz brižljiviji izbor, za polovinu manji obim, i čitaocima, a i samom piscu, koji je napunio 60. godinu života, mogla bi doneti više radosti. Kratki roman Ištvana Brašnjoa *Snežni pojas* je jedino moderno intonirano prozno delo, savremeno u izboru izraza i bogato mislima, šteta što je prošarano stilskim manirima i velika je šteta što pojedina njegova poglavlja sačinjavaju džinovske rečenice koje stavljaju na probu našu asocijativnu sposobnost. (I loša interpunkcija može da pokvari jedan dobar roman.) Roman Lajoša Pintera *Purgatorijum* je mesitično duhovit, a neretko jednostavno vulgaran: lakom rukom na papir bačeno štivo za poluknjževnu publiku skromnih zahteva i za žirije koji su se odvikli čitanja.

Što se poezije tiče, pažnju zaslužuju zbirke Jožefa Guljaša *Zvezde i pacovi* i Katalin Ladik *Ikar na metrou*. Guljaš, nakon dugog puta, od neke vrste podražavanja bajronovskog splina sti-

gao je do lirskog samoizražavanja visokog stepena usijanja, a Ladik od pop-pesama i mode velikih svlačenja do filozofski obojenog, grubo jednostavnog, pročišćenog pesničkog govora. »Vizuelna«, »gestualna«, »konceptualna« i »verbo-voko« poezija Balinta Sombati je najzagonetniji prošlogodišnji poklon »Forum«. Sombati jeva paradno opremljena knjiga *Poetry* jeste klonula i nemaštovita imitacija zapadnoevropske i jugoslovenske neoavangarde. (*Poetry* je, inače, trojezično izdanje: čitaoci s mađarskog, srpsko-hrvatskog i engleskog jezičkog područja podjednako mogu da pogadaju da li je samoreklamera potreba autora ili »Forumov« snobizam bio neobuzdaniji kada se pristupilo objavljivanju ove knjige.)

Od prevoda bih istakao jednu knjigu, ali samo zato što je 1981. godine »Forum« objavio samo tu jednu. To je reprezentativna zbirka izabranih pesama Tina Ujevića *Igračka vetrova*. Zbirka je rezultat zajedničkih napora desetorice književnih prevodilaca, u prvom redu, ipak, delo autora izbora i prevodioca Karolja Ača i prevodioca-debitanta, mladog Gabora Turija, koji je odlično položio ovaj ispit. Ujevićeva zbirka na mađarskom jeziku svedoči o visokom nivou prevodne književnosti jugoslovenskih Mađara i zaslužuje da bude predmet posebne analitičke studije.

INOSTRANA IZDANJA

TAJMSOV KNJIŽEVNI DODATAK

Piše: Vesna Dragojlov

Tajmsov književni dodatak smatra se jednim od najuglednijih svetskih listova za književnost. Svoju čitalačku publiku uvodi u svet knjige pružajući joj informacije o najnovijim književnim ostvarenjima koja su u Engleskoj izašla iz štampe. Time je ona u mogućnosti da oseti atmosferu najnovijih zbivanja u kulturi, da se upozna s najsavremenijim idejama iz pojedinih njenih oblasti. Ovaj književni list, koji izlazi jednom nedeljno, na prvom mestu donosi niz prikaza novih knjiga, ne samo iz oblasti književnosti nego i iz umetnosti, istorije. To nisu članci isključivo informativnog karaktera, koji bi trebalo da obaveste o sadržaju knjige. U pokušaju ocrtavanja fundamentalnih problema dela, autori često u vidokrug tumačenja unose celokupno stvaralaštvo pisca, želeći da na taj način ukažu na njegovo mesto i značaj u svetu, kojem po svom stvaralačkom opredeljenju pripada. Članci su pisani kritički, s uvek prisutnim stavom autora prema delu koje tumači. Pored toga, Tajmsov književni dodatak posvećuje prostor komentarima o svim trenutnim kulturnim zbivanjima u Velikoj Britaniji, bilo da se radi o izložbama, nekoj pozorišnoj predstavi ili filmu.

Upravo takva sveobuhvatnost kulturnih zbivanja opravdava ugled koji ovaj list ima ne samo u Engleskoj nego i u svetu, jer čitalac oseća da je, na neki način, i on u središtu kulturnih zbivanja samim tim što mu se pruža mogućnost da se o njima informiše.

Četiri novembarska broja donose mnogo prikaza onih knjiga za koje urednik ovog lista smatra da zauzimaju značajno mesto u svetu kulture. Spomenućemo samo neke naslove: John Block Friedman — »Čudovišne rase u srednjovekovnoj umetnosti i misli«, Andrzej Walicki — »Istorija ruske misli — od prosvetiteljstva do marksizma«, Richard A. Goldthwaite — »Izgradnja renesansne Firence«, J. P. Ward — »Poezija i sociološka ideja«, Patrick White — »Pukotine u staklu — autoportret«, Jay Landesman i G. Legman — »Neurotica, 1948—1951« (autentični glas bit-generacije), James Lees-Milne — »Harold Nicholson«, Soiku Shigematsu — »Zen šuma: izreke mudraca« itd.

Mislimo da treba, iz mnoštva zanimljivih naslova izdvojiti biografiju Marcel Duchampa, predstavnika avangarde, tvorca ready made-a u umetnosti, pod naslovom »*Marcel Duchamp: Eros, c'est la vie*«, autora Alice Goldfarb Marquis. Peter Conrad u svom članku analizira osnovnu nit Dišanovog umetničkog razvoja, tako da kroz sažetu analizu ove knjige, naglašavanjem presudnih momenata u Dišanovoj karijeri, čitalac dobija potpunu sliku ovog kontroverznog umetnika. Mišljenja o njemu neverovatno variraju. Neki ga veličaju nazivajući ga Leonardom našeg veka, pioniroim imaginacije. Drugi negiraju njegovu umetničku kreativnost smatrajući ga sterilnim nihilistom, većtim šaljivdžijom koji oglašavanjem svoga prisustva igru privodi kraju.

Dišan prezire konvencionalne postavke pikturalne umetnosti i naziva je materijalističkom i čisto opažajnom (slikarstvo je za njega fizički rad, a umetnik kapetan industrije, neumoran i herojski proizvođač). Da bi prekinuo ovo fizičko ropstvo, on pokušava da umetnost preobrazu u konceptualni eksperiment »stavljajući je u službu uma«.

Autor smatra da ma koliko njegove ideje bile revolucionarne, one doživljavaju tužnu sudbinu, jer Dišan suviše lako podleže kontradiktornosti koju njegov duh nameće. Komedija je njegovo otmeno mirenje s porazom.

pozitivno rešenje Dišanove dileme, izražene kroz konflikt između fizičkog napora u umetnosti i indolentne radosti života (»moja umetnost biće sam život: svaki sekund, svaki udisaj je delo koje nigde nije zabeleženo«), ostvaruje Robert Rauschenberg, pronalazeći mesto nastajanja umetnosti u spornom prostoru između života i umetnosti, i time spasava Dišanovo umetničko delo od elitizma.

U novembarskom broju izašao je članak o ruskom pesniku A. A. Voznesenskom, koji bismo izdvojili jer je Voznesenski u poslednje vreme veoma zastupljen svojom poezijom u nekim našim časopisima za književnost. Povod ovom članku, autora Carol Rumens, je njegovo nedavno gostovanje u Londonu, prvi put posle 16 godina. Došao je, kako kaže, da engleskoj čitalačkoj publici predstavi svoju najnoviju zbirku pesama »Nostalgija za sadašnjost«, u kojoj se nalazi i drama u stihu »Punom parom«, koju on smatra čak boljom od »Romea i Julije«. Cilj njegovog dolaska bio je i ispitivanje reagovanja savremene publike na svoje prethodnike iz 60-tih godina.

Dalje u tekstu Carol Rumens pokušava da sagleda Voznesenskog i kao pesnika i kao izvođača. U pokušajima da nam prikaže Voznesenskog kao pesnika, dolazi do izražaja njeno nepoznavanje tajni poezije, koje je dovodi u kontradiktornosti. Voznesenskom zamera insistiranje na grandioznim idejama koje, po njenom mišljenju, izražava jednostavnim jezikom (na primer, pornografija uma). Dok, s druge strane, u njegovoj poeziji pozitivno ocenjuje upečatljive slike (npr. Pasternaka, dok leži u kovčegu, poredi s čovekom koji vesla). Kao izvođač, on je daleko impresivniji, jer je u stanju da uspostavi pravi, neposredni dodir s publikom.

Ono što ovaj tekst čini naročito zanimljivim je negativan stav autorke prema Voznesenskom, što se možda može shvatiti i njenim nerazumevanjem njegove poezije. Zamera mu i dirljivu privrženost Americi iz doba bit-generacije (koju otkriva u ovoj poslednjoj zbirki pesama), koju ona smatra prevaziđenom.

Sada bismo se malo duže zadržali na eseju »Kritika kao meta-jezik«, autora Pitera Kempa, u kojem on iznosi svoj stav o književnoj kritici, paralelno analizirajući kritičke eseje o klasičnoj književnosti drugih autora. Ovaj članak o književnoj kritici ima utoliko značaja što će možda doprineti jednom novom osvetljavanju ovog problema, koji je u našim raspravama o književnoj kritici vrlo aktuelan. Time ćemo možda dobiti jedan drugačiji aspekt, koji će pomeriti značenje, mesto i funkciju književne kritike.

Piter Kemp, koji je i sam književni kritičar (njegova studija o H. G. Welsu će se štampati sledeće godine), pokušava da nađe neku zajedničku tendenciju savremenih književnih kritičara. Analogno semiotici, koja na kraju krajeva tvrdi da znaci imaju smisla samo u relaciji s drugim znakovima, novija književna kritika zastupa gledište da se književna dela mogu čitati samo u relaciji s drugim književnim delima. Onda nije ni čudo što pristalice ovog shvatanja, smatra Kemp, insistiraju na povezanosti različitih tekstova, a pri tome prenose u drugi plan same tekstove koje objašnjavaju. Imitiranje postaje viza za savremena strujanja u književnoj kritici, a standardni izraz — »metajezik« — povezuje svoje članove.

Međutim, po mišljenju Pitera Kempa, nova kritika ne nameće uniformnost samo po pitanju stila. Važnija je činjenica da se zanemaruje originalnost teksta koji se podvrgava analizi; dok je individualnost, koja se ne nazire ni u jeziku kritičara, ni u njegovim stavovima, poslednja stvar koja se traži u književnim delima. Ovako neverovatno homogeni, savremeni književni kritičari pokušavaju da književnost uklope u isti model. Nespretna generalizacije, koje književna dela svode na skoro uniformne primere posledne ideologije, žanrovske konvencije, narativne teologije i sl., potpuno potiskuju imaginativnu idiosinkraziju i originalnost teksta.

Pitera Kempa zabrinjava već opšteprihvaćeno gledište da je najvažniji zadatak književnog kritičara da izgradi teoriju da bi zatim u nju uklopio tekstove koje analizira. Da bi ovo postigao, on često iskrikljuje originalni tekst konišćenjem neodgovarajućeg rečnika — verovatno s ciljem da dela zvuče sličnija nego što u stvari jesu — kao i udaljavanjem od tekstualnih detalja. Svoje gledište autor potkrepljuje kritičkim esejom Hillisa Millera »Karakter u romanu«, iz njegove studije »Od Smoleta do Džejmsa«. Ovaj esej Hillisa Millera predstavlja najočigledniji primer savremenih strujanja u književnoj kritici, u kojem on, po mišljenju Pitera Kempa, izgrađuje teoriju bez ikakvih osnova. Svoju studiju zasniva na argumentu da »roman, uključujući i svoje čitaoce, ima zadatak da intenzivira, a s druge strane da uništi, koncept karaktera«. On veruje da »roman poseduje čudotvornu moć

da stvori iluziju karaktera, ali, naglašavanjem te iluzije, on je stalno ruši«. Ovu teoriju Miller ne potkrepljuje ni jednim jedinim primerom, pa se samim tim ona ne može smatrati relevantnom.

Tendencija ka nedovoljno potkrepljenim hipotezama je endemična i kod književnih kritičara koji su daleko dosledniji savremenim strujanjima u književnoj kritici, kao Džordž Levin. Njegova studija »Realistička imaginacija« može da posluži i kao ilustracija još jednog pristupa kritičkom prikazu romana, a to je nametnuta paradigma. Levin tvrdi da »Frankenštajn« služi i kao model i kao metafora za sasvim drugačiju realističku književnost koja se kasnije pojavila. Po njemu, »Frankenštajn« je model za celu tradiciju realizma. Čudno bi bilo, kaže Kemp, da »Frankenštajna« uopšte povežemo s realizmom, ali to je zanemarljivo u odnosu na ono šta Levin čini sa značajnim delima XIX veka — on ih sabija u svoj kalup. Tako u Hardijevom romanu npr. »čudovište korača oholo i slobodno«. Međutim, najčudnovatije primere preobraženog čudovišta on nalazi u drugim romanima; čini se da je »ono u bliskoj vezi s ugnjetavanjem ženama i decom iz viktorijanskog romana: kao i Oliver Twist, Pip, Džejn Ejr, Semjuel Deronda, Henri Ezmond i Džud Foli, i čudovište je siročić koje se otac odrekao«. Naravno, većina siročadi, Kemp komentariše, u pravom smislu reči izgubila je oba roditelja, pa nema oca koji će ih se odreći. Niti čudovište ima oca, samo tvorca.

Očigledno je potrebno da se činjenice iskrive da bi ih Levin mogao uklopiti u svoju shemu.

Dok kritički komentariše studiju Waltera Reeda »Egzemplarna istorija romana«, Kemp nalazi dodirne tačke Ridovog kritičkog pristupa s već pomenutim, Levina i Milera. I Rid je sklon uopštavanju. Drži se neosnovane teorije. Mada mu je cilj da napiše, kako sam kaže, »istoriju romana a ne poetiku«, on želi da »ovoj istoriji romana da paradigmatičnu vrednost«, što Kemp smatra pomodnim. Pošto njegovu »tradiciju« (koja odražava uticaj španskog pikarskog romana i »Don Kihota«) čine samo »Mol Flanders«, »Džozef Endrjus«, »Tristram Sendi«, »Pikvikov klub«, »Vašar taštine«, »Čovek od poverenja«, »Konektiketski jenki na dvoru kralja Artura« i »Feliks Krul«, po mišljenju Kempa, čini se da je donkihotski i sam pristup koji tvrdi da ovi romani služe »kao model pravog romana i njegove funkcije«.

Međutim, Rid dalje daje definiciju romana koja ne prati glavnu nit njegovog izlaganja. Roman se, po njemu, na karakterističan način suprotstavlja drugim romanima. Ovim svojim pedantskim gledištem — kojim skreće pažnju od originalnosti ka stereotipu — Rid objašnjava zašto parodijski romani imaju danas veliki publicitet i, dodaje Kemp, zašto književna kritika tako često parodira samu sebe.

Piter Kemp svoj negativan stav prema savremenoj književnoj kritici potkrepljuje još jednim primerom: studijom Allona Whitea pod naslovom »Upotreba obscurnog«. Osnovu za svoju studiju Vajt nalazi u istorijskom trenutku »kada obscurno počinje da se javlja kao važan pozitivni aspekt engleskog romana ranog modernizma« (misli na Meredita, Konrada i Džejmsa), kada obscurno postaje suštinska književna taktika zbog porasta »simptomatičnog čitanja« (izraz je uzet od Althusera i označava tendenciju od strane čitaoca da u delima otkriva činjenice iz života samog autora), i na tome gradi celu svoju studiju. Ovo su naročito osetila tri spomenuta romanopisca.

Istina je, Kemp komentariše, da su se i Meredit i Konrad i Džejms plašili izlaganja javnosti nekih svojih najintimnijih opsesija, ali je teško poverovati da ova tri pisca imaju ičeg zajedničkog. I opet, kao i ranije pomenuti književni kritičari, Vajt iskrikljuje činjenice iz romana da bi ih mogao uklopiti u svoju teoriju. Evo jednog primera: pogrešno je tvrditi da Kurtova verenica predstavlja »mračnu silu«, kada je u njoj, kako kaže Konrad, »vera, ta velika i spasonosna iluzija koja sija nezemaljskim sjajem u tami«. Ako je iza Vajtove tvrdnje ideja da verenica nije u stanju da se suoči sa svirepijim životnim činjenicama što je povezuje s mračnim silama, tada je pogrešno zanemariti Konradov stav koji je eksplicitno dat u »Pobedi« — »da se velika dela stvaraju u dlagoslovenoj toploj mentalnoj magli«.

Možda će ovo Kempovo shvatanje naići na negodovanje savremenih književnih kritičara, a naročito onih ovde pomenutih (Vajt ga smatra protivnikom savremenih strujanja, a njegov kritički prikaz površnim, s namerom da knjige različitog karaktera uklopi u svoje predrasude), sigurno je da će ovaj njegov stav poslužiti kao dokument jednog aspekta književne kritike, jer je esej urađen krajnje kritički, a što je najvažnije, svaka teorija je potkrepljena primerima što im donosi kvalitet.

»polja« — časopis za kulturu, umetnost i društvena pitanja, novi sad, katolička porta 5/II, telefon (021) 28-765

uređuju: milan dunderški, dragan ćopić, simon grabovac, dragan koković, julijana tamaš, miroljub radojković, vicko arpad i jovan zivlak (glavni i odgovorni urednik) / tehnički i likovni urednik cvetan dimovski / članovi izdavačkog saveta: aleksandar foriš-ković, petar janković, tatjana jašin, sladana kolundžić, velja macut, ljubica dotlić-petrović, vlada stevanov (predsednik), radiivoj šaj tinac, julijan tamaš, nedeljko terzić i milan uzelać (delegati šire društvene zajednice); / gordana divljak-arok, darinka nikolić, vitomir sudarski, dragica eraković i jovan zivlak (delegati izdavača); / izdaje nišro dnevnik, oour »redakcija dnevnik«, novi sad, bulevar 23. oktobra 31. / direktor vitomir sudarski / osnivač pokrajinska konferencija saveza socijalističke omladine vojvodine / časopis finansira SIZ kulture Vojvodine / rukopise slati na adresu: redakcija »polja«, novi sad, poštanski fah 190 / godišnja pretplata 150 dinara, za inostranstvo dvostruko / žiro račun: 65700-603-6324 nišro dnevnik, oour »redakcija dnevnik«, sa naznakom za »polja« / lektor zorica stojanović / korektor gordana stojković / štampa »prosveta novi sad«, novi sad, stavana sremca 13 / na osnovu mišljenja pokrajinskog sekretarijata za nauku i kulturu broj 413-152/73 časopis je oslobođen poreza na promet proizvoda i usluga. / tiraž 2.000 primeraka.